

засідання Ради і інші за 1949 р. — Арк. 21.

³³ Там само. — Спр. 3. — Арк. 14.

³⁴ Там само. — Спр. 14. — Арк. 23.

³⁵ Там само. — Арк. 31.

³⁶ Поспеловский Д. В. Русская Православная Церковь в XX веке... — С. 270.

SUMMARY

Mykola Lahodych

An Attempt to Open the Orthodox Seminary in Lviv (1945-1955)

The article analyzes the main stages of preparation for the opening of the Lviv Orthodox Theological Seminary and its interconnection with the political situation in the country.

Keywords: Lviv, seminary, Commissioner of the Council for the Russian Orthodox Church, Gavryil Kostelnyk, Makariy (Oksiyuk).

Оксана БОРУЦЬКА

Як переконували «релігійних фанатиків», щоб їх сини не поступали в духовні семінарії

Йдеться про перешкоди органів радянської влади стосовно абітурієнтів та слухачів духовних навчальних закладів у 70-х роках ХХ ст.

Ключові слова: духовна семінарія, єпархія, духовне служіння, органи радянської влади, абітурієнт.

Важливим засобом подолання релігії органи радянської влади, партійні та комсомольські організації вважали постійну системну роботу із абітурієнтами та семінаристами діючих духовних закладів. Тому вже сам факт подачі абітурієнтом документів для вступу в духовну семінарію, а тим більше – безпосереднє навчання в ній, розглядалося відповідними інститутами державної влади як суттєвий недолік всієї ідеологічної роботи певних радянських, партійних та комсомольських структур. Щоби досягти бажаного успіху (відмови юнака від вступу в семінарію або ж дострокове залишення її під час навчання), влада в той чи інший спосіб силкувалася впливати на батьків абітурієнта чи слухача семінарії, керівників відповідних організацій, установ чи шкіл, військових частин, в яких вони працювали або навчались чи служили в армії, а то й просто їх друзів або знайомих. Та, як показало життя, навіть наявна, досить масштабна сфера впливу на молоду людину, яка

виявила бажання навчатися в духовному закладі, в абсолютній більшості закінчувалося безрезультатно. Хоча, звичайно, в умовах радянської системи далеко не кожний бажаючий міг отримати духовну освіту¹. І все таки, долаючи різні перешкоди, як під час підготовки та здачі необхідних документів у духовну семінарію, так і в роки навчання в ній, а також майбутнього висвячення в духовний сан, молода генерація духовенства поступово ставала на жертвну дорогу служіння Богові, Церкві Христовій та українському народу.

Можна стверджувати, що застосування відповідних заходів впливу на бажаючих вступити на навчання в духовну семінарію починалося з розмови, бесідами з їхніми батьками (безпосередньо в сім'ї або ж на виробництві), відтак аналогічні спроби задіявалися стосовно їхніх членів сім'ї (братів, сестер), а навіть – родини. Постійно сфера ймовірних впливів на молоду людину розширювалася, відпрацьовувалися різні форми та методи фізичного, морального чи адміністративного тиску. Очевидно, що відповідного переслідування зазнавали й священники, які давали рекомендації вступникам у духовні семінарії.

У 1970 р. із Львівщини до Одеської духовної семінарії вдалось поступити двом абітурієнтам – С. В. Мижівнику та М. П. Улинцю. Дізнавшись про це, органи радянської влади вдалися до вивчення побутових умов батьків двох юнаків, а також можливого з'ясування причин вступу останніх до духовного закладу. Після тривалої розмови з їх батьками на адресу молодих людей в Одеську духовну семінарію полетіли телеграми з проханням повернутися додому. Зрозуміло, що відповіді на такі прохання ніхто не отримав. Більше того, як свідчать матеріали даної справи, батько С. В. Мижівника не дав жодних пояснень причини вступу сина в Одеську духовну семінарію. Певною втіхою для тодішніх дізнавачів було те, що «М. П. Улинець поступив на навчання в семінарію тому, що не зміг після двох спроб поступити в інститут». Ще одним аргументом для виправдання місцевих органів влади в даному випадку було те, що перед вступом до семінарії обидва абітурієнти залишили своє попереднє місце проживання, тобто певною мірою перебували за межами адміністративної юрисдикції даної місцевої влади. Зокрема, С. В. Мижівник виїхав на роботу в Одеську область, а М. П. Улинець ще з 1969 р. працював на Львівському заводі керамічної плитки².

Із батьками ще одного абітурієнта, цього разу Ю. Г. Ельяшевського, почали відповідну роботу працівники Пустомитівського райкому КП України та виконкому районної ради депутатів трудящих. Мета одна – відкликати юнака з Одеської духовної семінарії. До того ж така справа обумовлювалася ідеологічними та державними чинниками певними обставинами. Отже, читаємо документ цієї справи: «Вивчення минулого і теперішнього сім'ї Ельяшевських показали, що ця сім'я в минулому активно допомагала націоналістичному підпіллю і зараз вперто дотримується греко-католицького віросповідання, сприяє уніатам у відправленні служінь в с. Гуменець». Закономірно, що органи місцевої влади написали відповідні листи на ім'я уповноваженого ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР по Львівській області, а також ректорату Одеської духовної семінарії. Резюме ж цитованого документа закінчувалося так: «З членами сім'ї Ельяшевського продовжується вести роз'яснювальна робота і рівночасно ведеться спостереження за їх діями»³. Отже наступних неприємностей від влади, її різних структур слід було чекати з дня на день.

Тривалу розмову з сім'єю В. М. Путятницького, який поступив на навчання в Ленінградську духовну семінарію, мали органи радянської влади у Дрогобицькому районі. Окрім батька й матері, відповідний тиск було вчинено на двох братів і сестру юнака⁴. Однак і в даному випадку така форма впливу позитивних для влади результатів не принесла. Скоріше, навпаки. Читаємо: «Відповідна робота з батьками показала, що вони дійсно релігійні фанатики і в такому дусі виховують своїх дітей. Дуже задоволені, що син їх навчається в духовній семінарії. Листуються з ним і у своїх листах підтримують його навчання у духовному закладі. Батьки повідомили про те, що син сам виявив бажання навчатися у духовній семінарії, однак це відбулося не без їх впливу, а також впливу священника В. М. Боднарчука. У своїх листах В. М. Путятницький висловлює задоволення своїм перебуванням в духовній семінарії»⁵. Між іншим, перед заздалегідь запланованим виїздом на навчання у Ленінградську духовну семінарію В. М. Путятницький своїм друзям сказав, що виїжджає до Риги на роботу⁶. Очевидно, що в такий спосіб юнак намагався ввести в оману певних переслідувачів.

Дещо по-іншому склалася аналогічна ситуація у мешканців Нестеровського району на Львівщині С. С. Луціва та С. Т. Нечипора, які вирішили поступити на навчання в Одеську духовну семінарію.

Першу розмову С. С. Луців з цього приводу мав із секретарем партійної організації колгоспу. Партійний керівник про наслідки своєї розмови з ним та його батьками зафіксував: «Але він (абітурієнт) категорично заперечив те, що подає документи в семінарію, і запевнив, що не має навіть такого наміру. Так само говорили і його батьки. Йому запропонували роботу в колгоспі, але він відмовився, мотивуючи тим, що тільки прийшов з армії і хоче трохи відпочити»⁷. До речі, правління колгоспу вирішило не відпускати його за межі господарства, хоча, як свідчать архівні дані, він не працював у ньому у відповідний час. Та й виписатися із місця проживання йому не вдалося. Тому з відповідною скаргою, а відтак – проханням допомогти виписатися із села С. С. Луців звернувся в Раду Міністрів УРСР⁸.

Натомість його товаришу С. Т. Нечипору вдалося заздальгідь виписатися із місцевості, в якій він замешкував, оскільки влаштувався на роботу, спочатку у Червонограді, а потім – у Дублянах⁹. Відповідальний за розмову з батьками двох молодих людей зафіксував: «Тепер батьки відмовляються вживати заходи, щоб діти залишили навчання у духовній семінарії, підкреслюючи свою релігійність, а також самостійність їх дітей у виборі свого шляху». І далі традиційне запевнення: «За даними сім'ями закріплені агітатори»¹⁰.

Не вдалася також спроба переконати батьків В. В. Зайця у виборі поступити на навчання в Ленінградську духовну семінарію. Тому відповідні працівники ствердили, що з батьками проведено «певну роботу. Однак позитивних наслідків немає. Заєць В. В. продовжує навчатися в духовній семінарії»¹¹.

Справжню систему дій застосували органи радянської влади, їх різноманітні структури стосовно Богдана Війтіва (Городоцький район на Львівщині), який поступив на навчання у Ленінградську духовну семінарію. Як і у більшості таких випадків, ніхто з його односельців не знав (а може не бажав зізнатися), що Богдан після демобілізації з рядів Радянської армії надумав поступити на навчання в духовну семінарію. При знятті з обліку в Угрівській сільській раді він заявив, що відбуває на постійне місце проживання в Костромську область (Росія), де проходив військову службу. І лише на початку вересня 1970 р. у райвиконкомі та райкомі партії стало відомо, що Богдан виїхав на навчання у духовну семінарію. З цього приводу працівники радянського та партійного апаратів мали

тривалу розмову з його батьком, матір'ю та братом (останній на той час працював у колгоспі). У підсумку розмови «ні батьки, ні брат не хотіли сказати, куди виїхав Богдан і чим займається в даний час. Їх відповіді зводились до того, що «Богдан нікого не бив, нікого не пограбував, за кордон не виїхав»¹². Втім, далі зазначене джерело свідчить: «Проводили відповідну роботу з батьками про повернення Богдана в село партійна організація, правління колгоспу «Іскра» та виконком Угрівської сільської ради»¹³.

Нарешті, за даними цього ж матеріалу, до Богдана Війтіва у духовну семінарію написали листа комсомольці і молодь села, вчителі та однокласники Городоцької середньої школи робітничої молоді, а також учні Вишнянського сільськогосподарського технікуму, в яких він навчався. Та жодної відповіді від згаданих навчальних закладів не надійшло. В той же час райком партії звернувся із листом у військову частину, в якій Війтів проходив військову службу, з проханням, наскільки це буде в їхніх силах, вплинути на нього і його батьків через однополчан. Та і така спроба авторів листа зазнала невдачі. Зависла у повітрі заключна фраза із архівної інформації: «Про повернення Війтіва Богдана з семінарії ведуть систематичну роботу з батьками партійна організація, правління колгоспу, виконком сільської ради»¹⁴. Мабуть таки це була формальна відписка, трафарет так званої ідеологічної роботи, яка чинній владі не приносила жодної користі. Хоча маємо й інші результати. У 1974 р. із Львівщини заяви на вступ до духовних семінарій подали 52 особи, а поступили всього – 7¹⁵. Отож, далеко не завжди абітурієнти могли стати студентами духовних закладів.

У 1973 р. на Сокальщині архівні джерела донесли до нашого часу прізвища ще 5 юнаків, які також подали свої документи для вступу на навчання в Одеську духовну семінарію. Серед них були Іван Зіньків (с. Волиця), працівник райпромкомбінату, Іван Панас, працівник Червоноградської панчішної фабрики, Я. Кашук (колгосп «Перемога»), а також громадяни Я. Козловський та С. Михалків. До речі, місця проживання та праці останніх двох молодих людей, за даними архівного матеріалу, не встановлені¹⁶. А стосовно застосованих заходів до абітурієнтів, то вони були традиційними, як, зрештою, їх наслідки. Тиск на батьків, спроби впливу партійної та комсомольської організацій, керівників господарств, підприємств, в яких працювали абітурієнти духовної семінарії.

Буквально телеграфічний текст повідомлення: «1974–1975 роки. Радянські органи влади не допустили до богословських семінарій кандидатів-українців: І. Г. Кучеренка (який пробував дістатися до американського посольства в Москві), В. Д. Поповича (брата українського політ'язня Оксани Попович), Е. С. Стратійчука (Івано-Франківськ, дядько якого живе в Англії), П. М. Кузьміна (Тернопільська область), Д. С. Лисюка (депутат сільради, Тернопільська обл.)»¹⁷. Зауважу, що все це робилося в роки, коли керівництво екзарха України РПЦ стверджувало: «Наши семинарии и академии не в состоянии обеспечить пастырскими кадрами западные епархии». І далі: «Необходимо организовать подготовку пастырей Русской Православной Церкви специально для бывших Греко-католических епархий»¹⁸. З іншого боку, за даними сучасних дослідників релігійного життя, із Одеської духовної семінарії упродовж 1970–1976 років було відраховано 32 слухачі «за спроби поширення греко-католицького віровчення»¹⁹. Отже, і у процесі навчання пильно відстежувалася певна специфіка слухачів семінарії. Водночас динамічно стимулювався процес скорочення штату священнослужителів. Зокрема, в юрисдикції Львівсько-Тернопільської єпархії на теренах Львівщини, станом на 1965 р., було 488 священників, у 1966 р. – 477, 1967 – 464, 1968 – 454, 1969 – 453, 1970 – 448, 1971 – 439, 1972 – 428²⁰. Упродовж зазначених восьми років кількість священників в області зменшилася на 60 осіб! Тому наведу ще одне зізнання. На цей раз уповноваженого ради у справах культів у Львівській області: «Свій недокомплект духовенство старається виповнити шляхом залучування молоді на навчання в духовних семінаріях. В тому напрямку вони проводять активну діяльність і не безуспішно. В 1974 р. їм вдалося підібрати 47 осіб, що становило приблизно 30 % всіх, які виявили бажання навчатися в семінаріях на Україні»²¹.

Таким чином, вступникам та студентам духовних закладів органи державної влади, партійні та комсомольські структури, відповідно налаштована ними «громадськість» постійно чинили перешкоди, вдаючись до численних спроб протиставити батьків і дітей, затримати в будь-який спосіб виїзд юнаків із села (місця проживання) та колгоспу (місця праці) шляхом не видачі відповідних документів тощо. Деколи готувалися листи на адресу керівництва духовної семінарії з вимогами відрахувати певних осіб із навчального закладу. Тому абітурієнтам семінарій доводилося переборю-

вати значні труднощі, вдаватись до вигаданих причин виїзду із села, колгоспу. Інколи виїжджали в інші області, влаштовувалися там на роботу, а вже звідтам подавали документи до духовної семінарії. Зокрема, уповноважений ради у справах культів в Одеській області повідомляв: «Громадянин М. С. Госинець подав заяву з Архангельської області, а розібравшись, виявилось, що він мешканець Львівської області, який просяк духом уніатства; націоналістично настроєний Курилець З. С. пробував поступити в семінарію, як робітник з Дніпропетровська, насправді ж – він мешканець Львівської області»²². Цікаво й те, що значна частина абітурієнтів із західного регіону України прагнула поступити до Одеської, а особливо – до Ленінградської духовних семінарій. Хоча таке прагнення мали юнаки і з інших областей України. Скажімо, ще у 1946 р. вступив до Одеської духовної семінарії Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет (Денисенко). Отримавши диплом із відзнакою, він продовжив навчання у Московській духовній академії, яку закінчив із вченим ступенем кандидата богослов'я у 1952 р. Відтак працював викладачем Московських духовних семінарії та академії²³.

У 1954 р. після закінчення середньої школи вступив до Одеської духовної семінарії митрополит Київський і всієї України, Предстоятель Української Православної Церкви, Блаженніший Володимир (Сабодан). Вищу богословську освіту він отримав у Ленінградській академії (1962), здобувши одночасно ступінь кандидата богослов'я. Тоді ж був скерований на викладацьку роботу до Одеської духовної семінарії. Після закінчення аспірантури при Московській духовній академії (1965) отримав призначення на посаду ректора Одеської духовної семінарії, а у 1973 р. у сані єпископа став ректором Московських духовних академії та семінарії²⁴.

Саме Ленінградську духовну академію у 1975–1979 рр. закінчив, на жаль, уже спочилий у Бозі (2010) митрополит Львівський і Сокальський, кандидат богослов'я, постійний член Священного Синоду УПЦ-КП Андрій (Горак)²⁵. Митрофорний протоієрей, кандидат богослов'я о. Павло Кочкодан зумів закінчити навчання у Ленінградській духовній семінарії (1969–1972), перший курс Ленінградської духовної академії (1973), а відтак завершив навчання у Московській духовній академії (1974–1977). Митрофорний протоієрей, кандидат богослов'я о. Ярослав Хомин успішно закінчив навчання в Одеській духовній семінарії (1974–1977), а потім

– у Московській духовній академії (1977–1981). Митрофорний протоієрей о. Йосип Стегній навчався в Ленінградській духовній семінарії (1973–1976), а згодом – у Московській духовній академії (1977–1981). Ленінградську духовну семінарію (1977–1981) та Московську духовну академію (1981–1986) закінчив протодиякон Семен Пігура. Митрофорний протоієрей, кандидат богослов'я, нині ректор Львівських духовних семінарії та академії УПЦ-КП о. Ярослав Ощудляк та його заступник – митрофорний протоієрей о. Василь Ховзун студіювали відповідно у Ленінградській духовній семінарії та Ленінградській духовній академії. Всі вони (за винятком одного) отримали висвячення у духовний сан під час навчання в духовних закладах²⁶.

Річ у тім, що висвячення випускників духовних семінарій безпосередньо в єпархії були надзвичайно рідкісною подією. Адже вони здійснювалися не лише з традиційного благословення та особистою участю керуючого єпархією владики, але й особливого дозволу уповноваженого ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР (діяв у кожній області України), який постійно відстежував будь-які зміни кадрового потенціалу духовенства відповідного регіону. Дуже часто, якщо не завжди, саме останнє слово стосовно вирішення цього питання (як і взагалі всього офіційного релігійного життя) було за уповноваженим. Це, зрештою, і був посадовий обов'язок чинного тоді державного чиновника від релігії.

Сьогодні у Львівсько-Сокальській єпархії УПЦ-КП продовжують духовне служіння ще з десяток священнослужителів, які у 70-тих роках ХХ ст. зуміли здобути вищу духовну освіту у Ленінграді. Випускники духовних закладів цього міста служать також у складі УАПЦ, УГКЦ та УПЦ. Нині вони передають свій великий досвід молодому поколінню духовних пастирів, повсякчас дякуючи Господу за довіру пасти стадо, наглядати «не з примусу, а доволіно; не задля ненаситності жадоби користі, а з ревності» (1 Пт. 5, 2).

Сьогодні в Україні сформована і активно діє розгалужена система духовної та релігієзнавчої освіти. Перший напрямок покликаний підготувати відповідні кадри для теоретичної та практичної діяльності богословів (теологів) і священнослужителів, а також вірних різних Церков і релігійних організацій. Тут йдеться про професійно-зорієнтовану релігійну освіту, у сфері якої працюють різного типу духовні навчальні заклади (академії, університети, семінарії, коледжі, курси, недільні школи). На початок 2007 р. в

Україні різні конфесії мали 185 духовних навчальних закладів (2,8 тис. слухачів) та 12 775 недільних, суботніх чи п'ятничних шкіл²⁷. Доречно наголосити, що із середини 60-тих років ХХ ст. в Україні діяла тільки одна Одеська духовна семінарія. На теренах Львівщини, станом на 2010 р., УГКЦ мала 7 духовних навчальних закладів (672 слухачів), 634 недільні школи, УПЦ-КП – 2 духовні навчальні заклади (88), 216 недільних шкіл, УАПЦ – духовний навчальний заклад (57), 159 недільних шкіл, УПЦ – Вищі богословські курси, РКЦ – Вищу духовну семінарію св. Йосифа, Всеукраїнський союз Церков ХВЄ – Львівську богословську семінарію та заочний Біблійний інститут, Всеукраїнський союз об'єднань Євангельських християн-баптистів – Українську баптистську теологічну семінарію, Львівський біблійний інститут і Західно-Український богословський коледж²⁸.

Другий напрямок зорієнтований на релігієзнавчу освіту, що забезпечується державою шляхом організованого вивчення релігієзнавчих навчальних дисциплін. Мета цього навчання – оволодіння молоддю відповідним обсягом знань академічного (світського) релігієзнавства про природу, сутність, функціональність, історію та географію релігії. Окрім базового курсу «Релігієзнавство», практикуються чимало спецкурсів із історії християнства, релігій Сходу, релігійної філософії, основ християнського віровчення, містикознавства, з нетрадиційної релігійності, панорами сучасного релігійного життя, історії релігійної духовності, релігієзнавчої та богословської думки, історій релігій в Україні²⁹. Найголовніше тут, щоб в організованій релігієзнавчій освіті домінували принципи гуманізму, толерантності та свободи совісті. Це сприятиме нормалізації міжконфесійних відносин і забезпечить стабільність суспільного життя в Україні.

¹ Див. : Боруцька О. Батьки дали обітницю «віддати єдиного сина на службу Всевишньому» // Історія релігій в Україні: Наук. щорічник. – Львів: Логос, 2007. – Кн. 1. – С. 197–204; Її ж : Духовна та світська освіта священнослужителя та церковного активу Львівщини у 60–70-х роках ХХ століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера / НАН України, інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; голова редколегії Ярослав Ісаєвич, відп. ред.: Олена Аркуша. – Львів, 2008. – С. 615–619; Її ж: Відтворення релігійності серед молоді західного регіону України у 60–70-ті роки ХХ ст. // Історія релігій в Україні: Наук. щорічник. – Львів: Логос, 2009. – Кн. 1. – С. 721–723.

- ²Державний архів Львівської області (Далі – ДАЛО). – Ф. П-3. – Оп. 16. – Спр. 140. – Арк. 99.
- ³ Там само. – Арк. 101.
- ⁴ Там само. – Арк.102–103.
- ⁵ Там само. – Арк. 104
- ⁶ Там само. – Арк.103.
- ⁷ Там само. – Арк. 117–118.
- ⁸ Там само. – Арк. 118.
- ⁹ Там само. – Арк. 117.
- ¹⁰ Там само. – Арк. 118.
- ¹¹ Там само. – Арк. 119.
- ¹² Культурне життя в Україні: Західні землі. – Т. 3. / Упоряд. Т. Галайчак, О. Луцький, 1966–1971. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – С. 544.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Там само.
- ¹⁵ ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 25. – Спр. 52. – Арк. 100, 103.
- ¹⁶ Там само. – Арк. 87–88.
- ¹⁷ Мартирологія Українських Церков у 4-х Т. – Т. 1. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Торонто-Балтимор, 1987. – С. 1063.
- ¹⁸ Культурне життя в Україні: Західні землі... – Т. 3. – С. 304.
- ¹⁹ Пащенко В. Православна церква в тоталітарній державі. Україна 1940-початок 1990 років. – Полтава: АСМІ, 2005. – С. 391.
- ²⁰ ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 25. – Спр. 52. – Арк. 98.
- ²¹ Мартирологія Українських Церков у 4-х Т. – Т. 1. Українська Православна Церква... – С. 777.
- ²² Там само. – С. 778.
- ²³ Християнські церкви і релігійні організації в Україні: Довідник / Редколегія: В. Д. Бондаренко – головний редактор та ін. – К. :VIP, 2001. – С. 25.
- ²⁴ Там само. – С. 12.
- ²⁵ Шематизм Львівсько-Сокальської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату 2000 рік. Статистично-біографічний довідник. – Львів, 2000. – С. 5.
- ²⁶ Там само. – С. 46–47, 145, 164.
- ²⁷ Академічне релігієзнавство України: історія і сьогодення. Колективна монографія. – К.: Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАНУ, 2006. – С. 51.
- ²⁸ Львівщина релігійна: Інформаційно-статистичний довідник. – Львів: ПП «Манускрипт – Львів», 2010. – С. 10–12.
- ²⁹ Академічне релігієзнавство України: історія і сьогодення... – 246 с.

SUMMARY

Oksana Borutska

As urged «religious fanatics» to their children not acted in seminaries

It is about Soviet authorities obstacles, concerning applicants and students of religious educational institutions in the 70^{es} of 20th century.

Keywords: seminary, diocese, spiritual ministry, Soviet authorities, entrant.